

Warszawa, dn. 15.01.2021 roku

dr hab. Mariola Wolan-Nowakowska, prof. APS

Katedra Pedagogiki Pracy i Andragogiki

Instytut Pedagogiki

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Beaty Telatyńskiej pt.:

Możliwości i przeszkody w kształceniu zawodowym

osób ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Uczeń z dysleksją w technikum

(Wrocław 2020, 251 stron plus bibliografia, wykaz tablic i rysunków oraz aneks),

napisanej pod kierunkiem prof. Marii Czerepaniak-Walczak,

przygotowana dla Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.

Uwagi wstępne

Magister Beata Telatyńska podjęła ważny obszar tematyczny wpisujący się w problematykę badań pedagogicznych nad kształceniem zawodowym, ze szczególnym zwróceniem uwagi na możliwości i przeszkody w edukacji uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Autorka poddała analizie edukacyjne i społeczne aspekty funkcjonowania uczniów z dysleksją uwzględniając czynniki transformowania kapitału kulturowego poprzez proces kształcenia zawodowego w technikum o męskim profilu zawodowym. Należy podkreślić, że wybór obszaru zainteresowań badawczych Autorki związany jest bezpośrednio z wykonywaną na co dzień pracą zawodową: nauczycielki języka polskiego.

Można wskazać wiele subdyscyplin pedagogicznych, w których dorobek wpisuje się podejmowana przez Autorkę problematyka badawcza, wymienić tu należy przede wszystkim pedagogikę pracy, pedagogikę społeczną oraz pedagogikę specjalną. W mojej opinii Pani Beata Telatyńska doskonale wie, jak rozległy i jednocześnie trudny podjęła temat, odnosząc się jednocześnie do kontekstu reformy kształcenia zawodowego z 2017 r., jak i stanu doradztwa zawodowego w szkołach oraz specyfiki funkcjonowania osób z dysleksją. Podejmując analizy w odniesieniu do teorii reprodukcji społecznej Paula Willisa oraz teorii kapitału kulturowego

Pierre'a Bourdieu Autorka tworzy, swoistego rodzaju spójną matrycę teoretyczną oraz metodologiczną, która pozwoliła doprecyzować ramy badanej przestrzeni oraz ukierunkować perspektywy podejmowanych analiz i interpretacji. Warto również zwrócić uwagę, na jeszcze jedną kwestię, która stanowi spoiwo przedmiotu badań. Mianowicie Autorka uwzględnia kontekst kształcenia zawodowego w profesjach typowo uznawanych za męskie, co również odnosi do dysleksji, jako specyficznej trudności w uczeniu się, w tym przypadku w uczeniu się zawodu, zatem również w kontekście kształtowania tożsamości zawodowej związanej z obrazem własnej osoby.

Oryginalność rozprawy

Podstawowym walorem recenzowanej pracy jest przede wszystkim obszerna wiedza Doktorantki, obejmująca różne nurty współczesnej pedagogiki, a także przede wszystkim oryginalność w budowaniu własnego warsztatu badawczego. Zarówno sam temat rozprawy, jak i nakreślone obszary poszukiwań badawczych uważam nie tylko za nowatorskie i oryginalne, ale również aktualne oraz ważne, w odniesieniu do zmian zachodzących w przestrzeni społeczno-gospodarczej. Mamy dziś do czynienia z kryzysem męskości, szczególnie doświadczanym przez młode pokolenie, młodzież wypadającą z systemu edukacji oraz z rynku pracy. To co nowego i oryginalnego wnoszą badania mgr Beaty Telatyńskiej dotyczy bezpośrednio analizy sytuacji szkolnej uczniów z dysleksją w odniesieniu do możliwości oraz przeszkód jakie mogą wystąpić na drodze kształcenia zawodowego. Doktorantka analizuje możliwości rozwojowe uczniów w aspekcie indywidualnego potencjału jednostki oraz wsparcia szkoły i rodziny, natomiast przeszkody odnosi do specyficznych trudności uczniów wynikających bezpośrednio z dysleksji oraz wiąże z brakiem adekwatnego wsparcia środowiska nauczycielskiego i rodziny. Oryginalność prowadzonych analiz przejawia się w odniesieniu podejmowanej problematyki do teorii reprodukcji społecznej Paula Willis'a oraz teorii kapitału kulturowego Pierre'a Bourdieu.

Uwagi dotyczące struktury pracy

Przedłożona do oceny rozprawa składa się z wstępu, ośmiu rozdziałów, a także zakończenia, bibliografii, wykazu tablic i rysunków oraz obszernego aneksu. Należy podkreślić, iż struktura pracy jest przejrzysta, poszczególne rozdziały i podrozdziały zostały wyodrębnione według kryteriów merytorycznych, wskazujących nie tylko na wiedzę, ale przede wszystkim

na refleksyjność Autorki. Opracowany tekst czyta się dobrze. Zarówno zakres treści zawartych w rozdziałach i podrozdziałach, jak ich tytuły są adekwatne w stosunku do podejmowanych analiz. Całość rozprawy stanowi spójne i klarowne, choć obszernie opracowanie naukowe. Pomimo szerokiego pola badawczego, Autorka zdecydowanie panuje nad wielością wątków. Prowadzi konsekwentnie przyjęty w strukturze pracy wywód.

Rozprawa zawiera obszerny i bogaty wykaz literatury, przedstawionej na 27 stronach (pozycje zwarte, jak i artykuły naukowe), które stanowią solidną bazę dla opracowania własnej koncepcji oraz interpretacji zebranego materiału badawczego. W wykazie literatury znajdują się poza pracami krajowymi, również zagraniczne, anglojęzyczne pozycje. Bardzo wysoko oceniam również załączony w aneksie *Słowniczek pojęć użytych w dysertacji*. Spójność terminologiczna i dbałość o precyzję formułowanych podejść świadczy o dociekliwości i rzetelności naukowej Badaczki. Poza *Słowniczkiem*.....w tej części rozprawy doktorskiej zostały zaprezentowane transkrypcje wywiadów oraz inne materiały źródłowe. Całość Aneksu obejmuje 54 strony.

Uwagi w zakresie merytorycznej strony rozprawy doktorskiej

W rozdziale pierwszym mgr Beata Telatyńska w sposób wnikliwy dokonuje analizy kontekstu społecznego i edukacyjnego przygotowania zawodowego młodzieży, uwzględniając aktualny stan edukacji zawodowej w Polsce. W rozdziale tym został przedstawiony w sposób bardzo szczegółowy przebieg reform edukacyjnych po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. Reform, które stanowią bardzo szeroki kontekst dla oceny stanu systemu kształcenia zawodowego w XXI wieku. W moim odczuciu rys historyczny został nieco zbyt szeroko ujęty, w stosunku do wyznaczonego obszaru badawczego. W drugim rozdziale Autorka przedstawia ramy teoretyczne pola badawczego, w oparciu o bogatą i różnorodną literaturę przedmiotu. Rozdział ten jest starannie opracowany i przemyślany. W mojej ocenie ogromnym walorem rozważań podjętych przez Autorkę jest analiza kształcenia zawodowego w odniesieniu do kryzysu męskości. Podejmowane rozważania wskazują na wieloaspektowe spojrzenie na analizowaną problematykę. Jednocześnie na marginesie chcę zwrócić uwagę na niezręczność zestawienia chłopów, robotników oraz przestępców i zbrodniarzy w nawiązaniu do prezentowania dotychczasowych wyników badań (s. 71).

Zamysł mgr Beaty Telatyńskiej dotyczący odniesienia doświadczeń szkolnych uczniów z dysleksją do teorii reprodukcji społecznej Paula Willisa oraz teorii kapitału kulturowego autorstwa Pierre'a Bourdieu uważam za ciekawy i trafny, szczególnie w kontekście analizy funkcjonowania uczniów kształcących się w zawodach typowo uznawanych za męskie.

W mojej opinii Autorka odważnie i z dużym wyczuciem problemów współczesnej szkoły wskazuje na główne przyczyny marginalizacji edukacji zawodowej w Polsce oraz poddaje analizie postawy uczniów wobec kształcenia zawodowego.

„Tak jak w latach 70.XX wieku, tak i dzisiaj znaczna część młodzieży przygotowującej się do pracy fizycznej manifestuje swój lekceważący stosunek do nauki, niejako świadomie zaprzepaszcżając swoją szansę na awans społeczny. Ich opór wobec szkolnych reguł, obowiązków i podważanie sensu kształcenia prowadzi często do porzucenia edukacji i podjęcia pracy fizycznej będącej powieleniem schematu życia swoich rodziców” (s. 93).

Pragnę podkreślić, iż mgr Beata Telatyńska jest jednocześnie uważnym obserwatorem życia społecznego „...mężczyźni zaczynają szukać innych możliwości utrzymania swojej dominującej pozycji w kulturze robotniczej. Ustanawiają nowe standardy bycia męskim i w publicznych, osiedlowych siłowniach doskonalą swoje bicepsy i formę ciał, by zachwycać swoim wyglądem zewnętrznym Pracę fizyczna zastąpili pracą nad własną fizycznością” (s.77) – wskazuje Autorka.

W rozdziale trzecim zostały omówione zagadnienia związane ze specyfiką funkcjonowania edukacyjnego i społecznego uczniów z dysleksją. W mojej ocenie jest to rozdział przygotowany z bardzo dużą starannością, wskazujący jednoznacznie na pogłębioną wiedzę autorki na temat dysleksji, zarówno w odniesieniu do kryteriów diagnostycznych oraz regulacji prawnych dotyczących pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jak i konsekwencji występowania specyficznych trudności w uczeniu się w realizacji kariery edukacyjnej ucznia, w tym w aspekcie kształcenia zawodowego.

Założenia metodologiczne badań własnych w recenzowanej rozprawie zostały przedstawione w rozdziale czwartym. Doktorantka prezentuje przemyślany i spójny schemat zastosowanego postępowania badawczego. Określiła przyjętą przez siebie perspektywę badawczą, przedmiot badań i cele badań, problematykę badawczą. Scharakteryzowała studium przypadku jako metodę badań oraz odniosła się do zasad etycznych prowadzonych przez siebie badań. Poszukiwania badawcze mgr Beaty Telatyńskiej koncentrują się wokół pytania, jakie są możliwości, a jakie przeszkody w kształceniu ucznia z dysleksją w szkole zawodowej o profilu budowlanym (w zawodzie typowo męskim). Uwzględniając przyjęcie kluczowych kategorii analitycznych Autorka sformułowała szczegółowe pytania o to jaki jest indywidualny potencjał wyrażający się w osiągnięciach szkolnych i społecznych uczniów z dysleksją, jakie jest wsparcie ich uczenia się i pozycji społecznej ze strony środowiska nauczycielskiego oraz jakie jest wsparcie rodziny (s. 144). Tak sformułowane pytania badawcze wskazują na wieloaspektową analizę sytuacji edukacyjnej uczniów z dysleksją w szkole zawodowej,

w aspekcie ich funkcjonowania indywidualnego (osobistego) i społecznego. Doktorantka sytuuje swoje poszukiwania badawcze wykorzystując schemat badania jakościowego w oparciu o analizę studium przypadku. Dobór metody badawczej oceniam jako jak najbardziej uzasadniony. Zarysowany plan metodologiczny wskazuje na wnikliwą analizę podjętego obszaru badawczego.

Sposób przeprowadzenia analizy i interpretacji otrzymanych wyników badań jest ważnym (jeśli nie najważniejszym) atutem rozprawy doktorskiej mgr Beaty Telatyńskiej. Uzyskany materiał empiryczny jest bardzo obszerny i bogaty. Przygotowana analiza wyników została opracowana w sposób przejrzysty i spójny. Wskazuje na dociekliwość Autorki oraz duży wkład pracy w podjęte poszukiwania odpowiedzi na przyjęte pytania badawcze, co z pewnością stanowi jeden z kluczowych walorów pracy oraz świadczy o kompetencjach Autorki.

Rozdział piąty przedstawia charakterystykę środowiska prowadzonych badań – technikum budowlanego w dużym mieście. Należy podkreślić, że współczesna szkoła jest trudnym i stosunkowo mało dostępnym środowiskiem dla badacza. W rzeczywistości autorka posługuje się badaniami uczestniczącymi, tworząc przemyślany i wymagający projekt badawczy, dzięki zastosowaniu obserwacji bezpośredniej, wywiadu indywidualnego i grupowego, techniki socjometrycznej „Zgadnij kto?”, sondażu diagnostycznego, analizy dokumentacji oraz analizy materiałów archiwalnych (s. 149). W prowadzonych badaniach uczestniczyło 21 nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących i zawodowych oraz 47 uczniów, w tym 4 uczniów, u których na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej stwierdzono występowanie trudności w uczeniu się o podłożu dysleksji. Autorka wskazuje, że wybór uczniów z dysleksją poprzedzony był analizą opinii z poradni psychologiczno-pedagogicznych uczniów klas trzecich. W rozdziale metodologicznym brak jest informacji dotyczących kryteriów wyboru 4 uczniów z dysleksją z większej próby uczniów z opiniami o występowaniu trudności w uczeniu się w związku z dysleksją. Nie znajduję też w rozdziale metodologicznym podstawowej charakterystyki uczniów z dysleksją (wybranych do przeprowadzenia analizy przypadku). Natomiast rozdział piąty pt. *Charakterystyka środowiska prowadzonych badań*, kończy się podrozdziałem przedstawiającym opinie poradni psychologiczno-pedagogicznych dotyczące czterech wybranych uczniów. W mojej opinii bardziej uzasadnione byłoby umieszczenie tej analizy w rozdziale szóstym dotyczącym indywidualnego potencjału uczniów z dysleksją.

W kolejnych rozdziałach (r. 6 – 8) zostały przedstawione rezultaty badań własnych. Autorka odnosi się do analizy indywidualnego potencjału uczniów z dysleksją, podejmuje analizę wsparcia uczenia się i pozycji społecznej uczniów ze strony środowiska nauczycielskiego oraz

wskazuje na znaczenie wsparcia ze strony rodziny. Podkreślenia wymaga bogaty i szeroki kontekst prowadzonych przez Doktorantkę analiz. Badania potwierdziły znaczący wpływ rodziny i najbliższego środowiska uczniów z dysleksją na ich decyzje oraz przebieg kariery edukacyjno-zawodowej. Prowadzone przez mgr Beatę Telatyńską badania pozwoliły określić sytuację szkolną uczniów ze zdiagnozowaną dysleksją. Autorka wskazała w oparciu o rezultaty badań źródła sukcesów i niepowodzeń szkolnych, w tym m. in. jednoznacznie podkreśla brak wystarczającego wsparcia instytucjonalnego ze strony środowiska nauczycielskiego oraz jednocześnie niewystarczające wsparcie w rodzinie. Przyjęta przez Doktorantkę perspektywa teoretyczna pozwoliła wskazać na istotne znaczenie kapitału kulturowego w procesie kształcenia zawodowego uczniów z dysleksją. Kapitał kulturowy determinuje nie tylko wybory uczniów dotyczące profilu kształcenia zawodowego. Przede wszystkim wpływa na sukcesy i niepowodzenia szkolne oraz funkcjonowanie społeczne uczniów z dysleksją. Ma istotne znaczenie w wyborze dróg życiowych oraz determinuje przebieg przyszłej kariery zawodowej. Mgr Beata Telatyńska w oparciu o uzyskane rezultaty badań formułuje również wnioski dotyczące roli środowiska nauczycielskiego w pokonywaniu przez uczniów ograniczeń wynikających z dysleksji. Wnioski te nie są niestety optymistyczne. Pomimo wytycznych dotyczących znaczenia indywidualizacji oraz dostosowania metod i form kształcenia do specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów w praktyce działania te nie są podejmowane, a wiedza nauczycieli na temat dysleksji okazuje się niewystarczająca. Praca Pani Beaty Telatyńskiej jest świadectwem bogatego warsztatu badawczego, potwierdzeniem kompetencji akademickich oraz wnikliwości i krytycyzmu.

Podsumowanie i wniosek końcowy

Dysertacja pt.: *Możliwości i przeszkody w kształceniu zawodowym osób ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Uczeń z dysleksją w technikum w mojej opinii jest dojrzałym studium badawczym, opartym na rozległej wiedzy oraz rzetelnym warsztacie badawczym. Rozprawa doktorska mgr Beaty Telatyńskiej napisana pod kierunkiem naukowym prof. Marii Czerepaniak – Walczak ukazuje istotny pedagogicznie problem funkcjonowania uczniów ze specjalnymi trudnościami w uczeniu się w szkole zawodowej. Autorka przeprowadziła pogłębioną, wielowymiarową analizę możliwości i przeszkód w kształceniu zawodowym uczniów z dysleksją.*

Uważam, że rozprawa doktorska mgr Beaty Telatyńskiej porusza ważną i aktualną problematykę pedagogiczną, która wypełnia lukę w polskich opracowaniach naukowych

z obszaru edukacji zawodowej. Praca posiada znaczące walory poznawczo-praktyczne oraz może być istotnym źródłem do prowadzenia dalszych badań. Uzyskane rezultaty badań oraz sformułowane wnioski mają wartość aplikacyjną, odnoszą się bezpośrednio do rzeczywistości szkolnej.

Biorąc pod uwagę walory naukowe oraz rzetelność i wnikliwość prowadzonego wywodu wyrażam przekonanie, że od strony merytorycznej, metodologicznej i formalnej recenzowana dysertacja spełnia wymogi sformułowane w obowiązującej *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. W związku z powyższym z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie mgr Beaty Telatyńskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie o nadanie stopnia doktora w zakresie pedagogiki.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Mikolaj Baranowski'.

Warszawa, dn. 15.01.2021 r.